

Portretfoto van Lambert van Dijk, lantaarnopsteker in Kampen

door Harry Kleinjan

In 2019 kreeg het SNS Historisch Centrum een prachtige ingelijste foto aangeboden met een portret van Lambert van Dijk. Hij was één van de Kampenaren die in het begin van de vorige eeuw 's avonds door de stad ging om de straatlantaarns te ontsteken en ze in de vroege ochtenduren weer doofde.

De overhandiging van de foto was aanleiding om in de archieven te duiken en te kijken wat we te weten konden komen over Lambert van Dijk en over het beroep van lantaarnopsteker in Kampen.

Straatverlichting op olie en gas

Voor de elektrische straatverlichting zoals we die nu kennen werkten de straatlantaarns op olie of later op gas. Deze lampen moesten elke avond worden aangestoken en 's ochtends vroeg weer worden gedoofd. Dat was het werk van de lantaarnopsteker. Hij ging met een lange stok door de straten om de gaslampen aan te steken. In het begin waren deze lampen aan woningen en winkels bevestigd, later kwamen er losstaande lantaarnpalen.

Kampen kende vaste opstekers, maar in het algemeen was het geen beroep waarvan je kon rondkomen. De meeste lantaarnopstekers hadden dan ook een ander hoofdberoep en daarnaast een gemeentelijke aanstelling als lantaarnopsteker voor de bijverdienste. Dit kleine inkomen werd aan het eind van het jaar aangevuld met fooien. Lantaarnopstekers hadden de gewoonte om rond de jaarwisseling langs de deuren te gaan, een aardig prentje van Kampen aan te bieden met daarop een (kreupel) versje en de bewoners veel heil en zegen toe te wensen. Een fooi was dan hun beloning.

Lantaarnopsteker Lambert van Dijk

Lambert van Dijk was een van die Kamper lantaarnopstekers die we tegenkomen in de archieven. Hij was in Kampen geboren op 12 februari 1850. Toen hij 26 jaar oud was trouwde hij (8 juni 1876) met Hermtjen de Lange.

Ingelijste foto van Lambert van Dijk, lantaarnopsteker in Kampen. Collectie SNS Historisch Centrum.

Hij was schoenmaker van beroep en hij woonde in de Heerensmitsteeg op nr. 21-I, niet ver van de IJsselkade. Uit zijn huwelijk met Hermtjen zijn tien kinderen geboren, die bijna allemaal de volwassen leeftijd hebben bereikt. Lambert overleed op 76-jarige leeftijd, op 18 mei 1926, drie weken voordat

hij en Hermtjen vijftig jaar getrouwd zouden zijn geweest: een hele mijlpaal in die tijd. In de weinige archiefstukken over hem komt Lambert steeds voor als schoenmaker. Pas in 1923, hij was toen 73 jaar, werd hij voor het eerst lantaarnopsteker genoemd. Het vermoeden bestaat dat hij dit beroep ook reeds voor 1923 uitoefende, en dat hij het aansteken en doven van de lantaarns deed naast zijn eigenlijke ambacht van schoenmaker. Een formele aanstelling als lantaarnopsteker is niet gevonden. Ook in het archief van de gasfabriek vinden we geen namen van lantaarnopstekers. Wel staat in een overzicht vermeld dat in 1875 vijf mannen als zodanig werkzaam waren binnen de gemeente Kampen.

De Kamper gasfabriek

Het gas voor de Kamper straatverlichting kwam van de gasfabriek, die bij de Nieuwe Haven stond, tussen de binnenstad en Brunnepe. Deze fabriek was gebouwd in 1874. In het begin van de 20ste eeuw bleek de fabriek verouderd te zijn. De installatie vertoonde gebreken. Daarom werd in 1907 aan het Bolwerk een nieuwe cokesfabriek gebouwd, waar uit kolen gas gemaakt werd. Dit gas werd in eerste instantie alleen voor verlichting gebruikt; aanvankelijk voor de verlichting van fabrieken en openbare gebouwen, later kwamen daar de huizen van de allerrijksten bij. Ook werd het gas gebruikt voor straatverlichting. Hiervoor werd een leidingnet door de stad aangelegd. Rondom 1900 zorgde de uitvinding van het gloeikousje voor een verbetering van de gasverlichting. De kwaliteit van het licht ging er behoorlijk op vooruit en men kon de lantaarns nu gemakkelijker aansteken.

Later werd het goedkoper om gas te produceren en werd het ook voor de gebruiker goedkoper. Daardoor konden meer mensen gebruik maken van gasverlichting. Nog weer later leverde de gasfabriek gas van een betere kwaliteit waarop ook gekookt kon worden.

Overgang naar elektrische verlichting

Na de Eerste Wereldoorlog werd in Kampen elektrisch licht in de openbare ruimte geïntroduceerd. Op 19 september 1920 brandden op de IJsselbrug de eerste elektrische lampen. Een maand later, op 8 oktober, konden voor het eerst een aantal bewoners van de Oudestraat de knop omdraaien voor elektrisch licht. Kampen liep hiermee niet voorop. Dat had ermee te maken dat het niet eenvoudig en niet goedkoop was om een eigen elektriciteitscentrale te bouwen. Daarom werden eerst mogelijkheden onderzocht om elektriciteit uit andere bestaande centrales naar Kampen te transporteren.

Een lantaarnopsteker steekt de lantaarn op bij het pand Oudestraat 16, hoek Geerstraat (1938). Collectie SNS Historisch Centrum.

Een voorbeeld van de nieuwjaarswens waarmee de lantaarnopstekers langs de deur gingen. In het vijfde couplet lezen we een verwijzing naar hun dagelijkse werk: 'En wij beloven licht – en bidden om verlichting, Dan bloeit het land, de Kerk en Staat – En bloeijen die, wel nu, dan zal 't ook zeker wezen, Dat 't elk van ons – voordeelig gaat.' Collectie SNS Historisch Centrum.

In 1982 werd bij de Koornmarktspoort het bronzen beeld De Lantaandrager van Thomas Rodr geplaatst, ter gelegenheid van het 70-jarig bestaan van de Kamper Oranje Vereniging. Foto: H. Kleinjan.

Daarnaast speelde ook een rol dat het gemeentebestuur niet in een elektriciteitscentrale durfde te investeren, omdat verwacht werd dat dit het einde van de gasfabriek zou betekenen. En de gemeente had juist in het begin van de 20ste eeuw in die gasfabriek geïnvesteerd. Maar doordat tijdens de Eerste Wereldoorlog uit Duitsland onvoldoende kolen aangeleverd konden worden voor de gasfabriek, besloot het gemeentebestuur om alsnog een elektriciteitsnet aan te leggen. Er kwam geen eigen centrale, maar de stroom werd afgenomen van de IJsselcentrale bij Zwolle. De gemeente kocht het voormalige hotel Hof van Holland aan de Nieuwe Markt (hoek Buiten Nieuwstraat) en bracht daar het kantoor van het Gemeentelijk Electriciteitsbedrijf onder. De angst van burgemeester Van Blommestein en het college dat invoering van elektriciteit het einde van het gasbedrijf zou betekenen bleek overigens onterecht. Toen het grondstoffentekort van de gasfabriek weer voorbij was,

nam ook het aantal gasaansluitingen in de stad steeds verder toe. En een deel van de straatverlichting bleef op gas branden.

De laatste lantaarnopstekers

Aan het eind van de jaren dertig kreeg de lantaarnopsteker steeds minder te doen, omdat er betere alternatieven waren.

Een van de laatste Kamper lantaarnopstekers was Lubbertus Rietberg, geboren in Kampen op 1 april 1872. Hij was huisschilder van beroep, en ook hij deed het lantaarnopsteken 'ernaast'. Hij was op 1 maart 1908 begonnen als tijdelijke lantaarnopsteker aan de gasfabriek van de gemeente Kampen en deed dat tot en met 30 juni 1922, ruim veertien jaar lang. Het is maar wat je 'tijdelijk' noemt. Maar toen kreeg hij dan toch op 1 juli van dat jaar zijn vaste aanstelling en vervulde hij die functie nog ruim vijftien jaar, tot en met 31 december 1937. Hij was toen 65 jaar oud en had een carrière van bijna dertig jaar lantaarnopsteken achter de rug. Het lantaarnopsteken liep toen al op zijn eind, omdat automatisch in te stellen lampen en elektrische verlichting hun intrede hadden gedaan. In de *Kamper Courant* lezen we eind maart 1938, dat de allerlaatste lantaarnopsteker van Kampen Berend Jan Rietberg zijn laatste ronde had gemaakt. Berend Jan was de oudste zoon van Lubbertus Rietberg, geboren in 1898, en sigarenmaker van beroep. Waarschijnlijk heeft hij nog een paar maanden het werk van zijn vader voortgezet, totdat alle handmatig op te steken gaslampen vervangen waren. En daarmee verdween de lantaarnopsteker uit het Kamper straatbeeld.

Literatuur

- W. Pleijsier, 'De fabricage van gas in Kampen 1930-1960', *Kamper Almanak* (2008) 163-178.
- H.W. van den Hoven, 'Zestig jaar electriciteit in Kampen', *Kamper Almanak* (1979-1980) 271-283.